

7. ROČNÍK, ČÍSLO 4/2017

FACTUM

ČTVRTLETNÍK MUZEA VYSOČINY JIHLAVA

Naše muzeum má nový přírůstek

Na tom samozřejmě není nic
zvláštního, protože...

pokračování na straně 8.

Z dalek do muzea

unikátní sbírka cizokrajných předmětů
ve sbírce Muzea Vysočiny Jihlava

7. 12. 2017 - 28. 1. 2018

Muzeum Vysočiny Jihlava, Masarykovo nám. 57/58, Jihlava
otevřeno denně mimo pondělí 9-12, 12:30 - 17 hodin

TOP
EXPONÁT

Museum factum

Tímto, tedy čtvrtým číslem našeho čtvrtletníku za rok 2017, uzavíráme sedmý ročník Museum factum. Připočteme-li ještě dvě čísla, která jsme vydali v roce 2010 s podnázvem občasník, dostaneme se ke třiceti vydáním. Před rokem, v editorialech čtvrtého čísla za rok 2016, jsem psal o distribuci časopisu a jeho dostupnosti pro širokou veřejnost. Dnes přidám trochu statistiky.

V dosavadních třiceti vydáních (včetně dnešního) jsme zveřejnili na 380 stranách celkem 548 příspěvků od 46 autorů, z nichž 30 byli nebo jsou zaměstnanci našeho muzea a 16 autorů bylo externích. Texty byly doplněny celkem 852 fotografiemi a obrázky.

Jsem přesvědčen, že je to dobrý výsledek a že prostřednictvím našeho časopisu je široká veřejnost kvalitním způsobem informována o naší práci, od výstavní činnosti až po výsledky odborných výzkumů.

Redakce Museum factum děkuje všem autorům textů i fotografií za spolupráci a grafikovi Oldřichu Žaludovi za bezchybnou a rychlou práci při tiskové přípravě a grafické úpravě časopisu.

Pavel Bezděčka

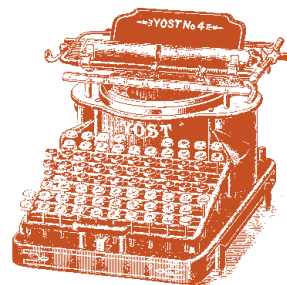
Jak jsme kdysi ťukali – výstava psacích strojů

Skloněn nad klávesnicí počítače si dnes jen málo kdo vzpomene na psaní na psacích strojích, ať již mechanických či elektrických. Vždyť dnešní třicátníci se s psacím strojem prakticky ani nesetkali. Tito a všichni mladší vůbec netuší, co je to páska do psacího stroje či zakládání kopí-

ráků. I to je jeden z důvodů, proč jsme na začátek příštího roku připravili malou výstavu psacích strojů. Vystavíme kolekci téměř stovky plně funkčních psacích strojů soukromého sběratele, pana Vlastimila Stehna z Chotěboře, který je sbírá a restauruje více než dvě desetiletí. Vystaveny budou

kromě relativně známých strojů i různé americké speciály, nebo stroj z roku 1904 či psací stroj, na kterém psával své historické a biografické romány spisovatel František Kožík. Výstava bude otevřena od 19. ledna do 2. dubna 2018.

Pavel Bezděčka

Banát, život našich krajanů

Fotograf na volné noze, třeštský rodák David Tesař, přivezl z rumunského Banátu kolekci fotografií přibližujících život krajanů, kteří před dvěma stovkami let odešli tisíc kilometrů směrem na jih, aby zde zkulivovali krajinu a založili nové domovy. Výstava je osobitým autorovým pohledem na romantickou krajinu Banátu, ale především zprostředkovává fascinující setkání s tamní komunitou Čechů, jejich kulturou a stále živými tradicemi.

Češi se do Banátu stěhovali v první polovině 19. století v několika vlnách, káceli lesy a zakládali vesnice – Eibentál, Bígr, Rovensko, Gerník, Šumice, Svatou Helenu a Svatou Alžbětu.

Přidělených 13 jiter půdy po vymýcení užívali jako pastviny a pole, stavěli grunty a stále si udržovali původní tradice. Dnes je tato část Rumunska místem, které láká téměř nedotčenou přírodou, ale i překvapivými kontrasty starého světa, jež se překotně potkává s novým. Žijí zde stále Češi, ale vesnice se rychlým tempem vysídlují, populace stárne a je otázkou, zda se s touto ryze českou komunitou potkáme i za pár let.

Výstavu fotografií Davida Tesaře můžete navštívit v třeštském muzeu až do 2. února 2018.

Milina Matulová

Pomohla mi nejen Praha...

Před mnoha lety se k nám dostaly zdaleka, pak dlouho čekaly ve stinném depozitáři, aby mohly zazářit od 7. prosince 2017 na výstavě *Z dalek do muzea*. Ano, mluvím o exotických předmětech, se kterými jsem se (jako kurátorka této sbírky) setkávala pouze při pravidelných inventarizacích.

Zprvu jen 170 inventárních čísel precizně rozmístěných do tabulek lokačního seznamu a nahlášených do CESu. Dnes si troufám říct, že se mi většinu číselných kódů podařilo rozšifrovat a získat tak mnoho cenných informací o jejich původu a stáří, i to, k jakému účelu sloužily a komu dříve patřily. V tomto objevování mi pomáhala nejenom prvotní sbírková evidence z konce 19. století, která se po nějaký čas stala mou „biblí“, ale i odborníci z jiných institucí.

Pro určení pravosti fragmentu kartonážového dílu, které se pokládaly na mumie jako ozdoby, potažmo jako symboly magické ochrany, jsem se obrátila na kolegy z Náprstkova muzea v Praze. PhDr. Pavel Onderka určil stáří i podrobně popsal zde zobrazené symboly. Osobní setkání s Mgr. Michaelou Pejčochovou, Ph.D., kurátorkou čínské sbírky v Národní galerii v Praze, bylo velmi vstřícné. Snad nejvíce ji zaujaly malby na hedvábí, nádherné svitkové obrazy znázorňující veselé palácové scény ze života v dámských komnatách a elegantních zahradách.

Nezaháel ani jihlavský Státní okresní archiv. Mnoho informací o dohledaných osobnostech – dárcích mi předal Mgr. Petr Dvořák i pan Ladislav Vilímek z Rounku. Nahlédli jsme tak třeba do života Richarda Deutsche, námořního důstojníka, který muzeu věnoval nejpočetnější kolekci přivezenou až ze Šalomounových ostrovů. A mně nezbývalo než se ponořit

do knih českého spisovatele, etnografa a cestovatele Miloslava Stingla a na výpravě po Melanézii poznávat život domorodých obyvatel.

Tak ani nevím, zda jsem si oddechla, že je všechna ta starost za mnou. Možná mě časem přepadne stýskání, pak stačí otevřít další z mnoha skříní a vydat se na cestu objevů dál.

Výstava *Z dalek do muzea* bude zájemcům otevřena až do 28. ledna 2018.

Ingrid Kotenová

Foto Pavel Bezděčka – MVJ

Výstava Vánoční tradice a zvyky v Evropě

S blížícím se koncem roku si většina lidí uvědomuje nejen neuvěřitelnou rychlost času, ale i to krásnější, co k různým obdobím odnepaměti náleží. Máme na mysli tradice, jejichž síla a kouzlo je právě v tom, že k životu prostě patří. Je na každém, zda se k nim hlásí a jak je dodržuje.

V naší zemi jsou tradiční hlavně křesťanské Vánoce s Ježíškem, stromečkem, betlémy, někde Vánoce s Ježíškem a místy jen Vánoce s nadílkou. Jiný kraj, jiný mrav.

S tím, jak to chodí v ostatních zemích celé Evropy, se mohou návštěvníci seznámit v jihlavském muzeu.

Ve spolupráci s Vlastivědným muzeem v Šumperku připravily muzejní výtvarnice Alena Žahourková a Sylva Holendová výstavu, kde je možné se o typických tradicích jiných zemí dočíst a ledacos konkrétního si prohlédnout. Proč třeba v Anglii připravují děti na krb punčochy, v Polsku dávají za okno seno a v Chorvatsku je na Štědrý

večer na stole osení? A v které zemi a proč musí být u dveří miska s vodou pro velbloudy? Spoustu podobných zajímavostí se návštěvníci dovedí na výstavě Vánoční tradice a zvyky v Evropě, která je k vidění ve velkém výstavním sále a v mázhausu, v expoziční budově Muzea Vysočiny Jihlava na Masarykově náměstí, v čase od 1. prosince 2017 do 7. ledna 2018.

Sylva Pospíchalová

Výsledky fotosoutěže Photographia Natura 2017

Tématem čtrnáctého ročníku fotosoutěže pořádané Muzeem Vysočiny Jihlava byly „Linie v krajině“. Do uzávěrky jsme obdrželi 240 soutěžních fotografií od 40 autorů nejen z regionu, ale i z řady míst celé republiky. Z toho bylo 22 studentských a 17 žákovských snímků.

V pátek 1. prosince 2017 se uskutečnila vernisáž výstavy 76 vybraných fotografií, během níž proběhlo slavnostní vyhlášení výsledků soutěže a předání cen autorům nejlépe hodnocených snímků.

V hlavní kategorii zvítězil snímek „Krajina cik cak“ od Jaroslava Hedbávného z Třebíče, který je také autorem snímku s názvem „Šardické biopásky 3“, jenž za třetí místo získal pomyslnou bronzovou medaili. Druhé místo získala fotografie jihlavského fotografa Marka Musila „Moravské vlnobití“.

Ve studentské kategorii zvítězil snímek „Doma 2“ od Kateřiny Gorbové, studentky SUŠ Ostrava (bydlištěm z Jistebníku) a v žákovské kategorii první místo obsadil snímek „Balíková sezóna“ Ondřeje Hály, žáka 5. třídy ZŠ z Havlíčkova Brodu.

Všichni jmenovaní obdrželi ceny, které kromě Muzea Vysočiny Jihlava věnoval i Kraj Vysočina a firma Mitech s r. o. Jihlava. Vítězům soutěže osobně blahopřál a k účastníkům vernisáže promluvil vedoucí odboru kultury Kraje Vysočina Ing. Ladislav Seidl.

Výstava bude v našem muzeu otevřena do 29. ledna 2018, následně bude zapůjčena do Horácké galerie v Novém Městě na Moravě.

Pavel Bezděčka

1. místo – Krajina cik cak

2. místo – Moravské vlnobití

3. místo – Šardické biopásy 3

Doma 2

Balíková sezóna

Jihlavské muzeum hostilo etologickou konferenci

Ve dnech 22.–25. listopadu 2017 se v Jihlavě konala 44. konference České a Slovenské etologické společnosti. Akce byla pořádána výborem ČSEtS a naším muzeem za podpory Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu KrÚ Kraje Vysočina. Záštitu nad celou akcí převzala paní náměstkyně hejtmana Ing. Jana Fischerová, CSc.

A o čem že je vlastně řeč? ČSEtS je vědecká společnost sdružující všechny zájemce o etologii, moderní vědu zaměřenou na studium chování živočichů včetně člověka. Cílem společnosti je především poskytovat prostor pro mezioborovou výměnu a šíření vědeckých poznatků o chování a podpora etologického výzkumu.

Do Jihlavy se sjelo přes 90 etologů, z Čech, Slovenska, ale i odjinud, většinou zaměstnanců a studentů univerzit nebo vědeckých pracovníků z výzkumných ústavů. Přednášková část

probíhala v kongresovém sále Kraje Vysočina a v muzeu, závěrečná exkurze směřovala do ZOO Jihlava.

Setkání začalo ve středu odpoledne v kongresovém sále registrací a workshopem pro studenty zaměřeným na přípravu konferenčních příspěvků. Večer se účastníci přesunuli do muzea na popularizační přednášku Etologická pozorování ze čtyř kontinentů. Ve čtvrtek proběhlo oficiální zahájení, při němž pronesla krátkou úvodní řeč paní předsedkyně společnosti Dr. Tereza Petrusková a jménem Kraje Vysočina účastníky přivítala paní náměstkyně Fischerová. Poté se už naplno rozproudiv odborný program. Do pátečního odpoledne zaznělo přes 30 přednášek a byl vystaven přibližně stejný počet posterů. K nejatraktivnějším patřila témata zaměřená na lidské chování, např. na přitažlivost tváře nebo pachu, na naše postoje ke zvířatům a také příspěvky věnované etologicky dosud málo pro-

zkoumaným skupinám, např. rakům. Součástí konference byla i studentská soutěž o nejlepší přednášku a poster.

Ve čtvrtek večer se v našem muzeu uskutečnila valná hromada společnosti a po ní přijalo téměř 60 účastníků pozvání na komentovanou prohlídku přírodovědných expozic. Hosté oceňovali nejen jejich odborné a výtvarné pojetí, ale i kvalitu dermoplastických preparátů a také historické prostory muzejní budovy. Podle očekávání byl žhavým tématem náš nový přírůstek – vlk, který letos na jaře zahynul na dálnici D1 (viz na jiném místě v tomto čísle). Přednáškovou část konference uzavřel společenský večer v Radniční restauraci. V sobotu navštívilo přes 50 zájemců jihlavskou zoologickou zahradu. V rámci komentované prohlídky se dozvěděli řadu zajímavých informací o chovaných zvířatech, o jejich nárocích, ale i o nejrůznějších úskalích, která jsou s chovem exotů spojena.

Všechny čtyři dny se nesly v pohodové atmosféře a podle usměvavých tváří a pozitivních ohlasů zúčastněných snad lze říci, že se akce vydařila. Za obrovskou podporu a pomoc při jejím pořádání patří velký dík pracovníkům Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu Kraje Vysočina, paní ná-

městkyň Janě Fischerové a také kolegům z muzea, kteří se na organizování nějak podíleli.

Text i fotografie Klára Bezděčková

Mikulovské setkání muzejních pracovníků

V termínu od 24. do 26. září 2017 proběhlo v prostorách konferenčního sálu zámku v Mikulově již 26. setkání českých, saských, bavorských a hornorakouských muzejních pracovníků. Tentokrát bylo tematicky zaměřeno na problematiku archeologie pod názvem *Krásný starý svět – Archeologie v muzeích na cestě k budoucnosti*. Místo konání konference se střídá v čtyřletém cyklu v Bavorsku, České republice, Rakousku a Sasku. Pouze poslední dva ročníky proběhly v Bavorsku v Bayreuthu (2015) a Augsburgu a Gesserthausenu (2016).

První den konference byl věnován návštěvě archeoparku Pavlov. Jde o známou archeologickou lokalitu, která byla osídlena pravěkými lidmi hlavně v období vrcholného gravettienu (29 – 27,5 tisíc let př. n. l.). Samotná budova je částečně zapuštěná do země a návštěvník zde uvidí archeologické nálezy in situ, tj. v původní poloze, tak, jak byly odkryty při výzkumu. I ve světovém měřítku jde o unikátní architektonický počín, který byl oceněn titulem *Stavba roku 2016*.

Další dva dny byly věnovány přednáškám jednotlivých účastníků. Zmiňuji zde příspěvky, které mě nejvíce zaujaly: jako první Christofer Flügel z Bavorska a jeho přednáška s názvem *Světové dědictví Limes v Bavorsku – jak vystavit nepostřehnutelné v muzeu*. Zabýval se prezentací pozůstatků římských památek, které byly objeveny při archeologických výzkumech. Vzhledem k tomu, že se jedná o základy staveb skryté pod úrovní terénu, byly zhotoveny modely objektů. Jde například o mini castrum (římský vojenský tábor) o rozměrech 20×20 m, který si zájemci

mohou prohlédnout v Ruttenhofenu, nebo rekonstrukce římských bran na dalších místech Bavorska.

Pan Wolfgang Steeger nám v příspěvku s názvem *Paleopatologie v muzeu na příkladu Archeologického muzea v Gredingu* představil rekonstrukci pohřbu pětiletých germánských bojovníků a výsledky zkoumání DNA při stanovení jejich příbuzenských vztahů.

Paní Frederike Koch-Heinrichs z Muzea západní Lužice v Sasku hovořila ve svém příspěvku *Cesta je cílem – propojení výzkumů a výstavních aktivit v archeologii* o terénní práci s dobrovolnými spolupracovníky při vyhledávání a dokumentaci archeologických nálezů a o práci s dětmi na letních táborech zaměřených na experimentální archeologii.

Jako poslední bych zmínil příspěvek za českou stranu s názvem *Bronzový depot z Turska* od Davida Daněčka a Petry Witzkové ze Středočeského muzea Rožtoky u Prahy. Jde o ojedinělý nález předmětů ze starší doby bronzové z únětické kultury (130 kusů o váze 28,5 kg), včetně jeho zpracování a konzervace.

Díky organizátorům akce jsme si také prohlédli pamětní místa v Mikulově a měli možnost neformálního setkání s německými a rakouskými kolegy. Ti tvořili většinu z asi 70 zúčastněných. Konference byla velice zajímavá především díky mezinárodnímu zastoupení účastníků a srovnání různých přístupů k archeologii a její prezentace veřejnosti v jednotlivých zemích.

Marek Krutiš

Vánoce s telčským betlémem

Rok se s rokem sešel a čekají nás opět Vánoce. Je již tradicí mnoha telčských obyvatel navštívit v čase adventu a během vánočních svátků betlém manželů Vostrých v muzeu. Betlém manželé Vostrí postavili ve druhé polovině 19. století. Pan Vostrý byl knihtiskař, a tak nejsnáze dostupným materiálem mu byl papír. Kulisy betlému a nepohyblivé figurky jsou z papírmaše, tj. z roztrhaných kousků papíru nebo z papírové kašovitě smě-

si zpevněné lepící složkou. Již manželé Vostrí v době adventu umožňovali zhlédnutí betlému za malý poplatek. Betlém je mechanický, pohyblivý. Původně byl poháněn ručně, klikou. V současné době je celý mechanismus rozpořbován malým elektrickým motorem.

V roce 1908 byl betlém zakoupený do muzea, které bylo umístěno v bývalé jezuitské koleji. Po přestěhování muzea do zámeckého purkrabství byl betlém instalovaný v justičním sále. Později se betlém, spolu s muzeem, přestěhoval do prvního patra jižního křídla zámku. V provozu byl betlém až do roku 2008, kdy byl rozebrán a odborně restaurován panem Kamilem Andrešem z Třebechovic pod Orebem. V roce 2011 byl betlém znovu instalován v muzeu a dělá radost nejenom dětem, ale i dospělým.

Ke konci roku 2018 má muzeum z prostor na zámku výpověď. Čeká nás velké balení a stěhování. Po přestěhování bude mít muzeum nějaký čas provizorní provoz, po letech opět v bývalé jezuitské koleji. Betlém bude rozebrán a nějaký čas zůstane uložen v depozitáři, protože nebude dostatek prostoru na jeho vystavení. Na jak dlouho zůstane pro veřejnost ukrytý, není v této chvíli jasné.

Helena Grycová Benešová

Z faleristické sbírky: Řád Železné koruny

Bohaté sbírky našeho muzea ukrývají řadu hodnotných faleristických kousků. Faleristika je jednou z pomocných věd historických, která se zabývá popisem a historií vyznamenání a řádů.

Naplnění sbírkového fondu právě v této oblasti jistě napomohla skutečnost, že Jihlava byla po několik staletí vojenským posádkovým městem a současně střediskem státních úřadů. Početní zástupci armády i úřednictva se tak stali, svými dary či dary z dědictví po nich, důležitým zdrojem faleristické sbírky. Jedním z nich byl poručík Franz Kund, jehož stejnojmenný a na jeho blůze připjaté řady byly roku 1938 darovány muzeu. V evidenční knize je za-

psána výslovná výminka, že uniforma nesmí být půjčována mimo muzeum.

Mezi řady zmíněného důstojníka a současně historicky nejzajímavějšími sbírkovými předměty faleristické sbírky figuruje Řád Železné koruny, III. třídy (*Österreichisch-Kaiserlicher Orden der Eisernen Krone*) udělovaný v období let 1816–1918. Založen byl císařem Františkem I. jakožto pokračování Napoleonova stejnojmenného řádu v souvislosti s jeho zánikem po znovunastolení rodu Bourbonů ve Francii a připojením Lombardského království k Rakouskému císařství. Jednalo se o záslužný řád jak civilní, tak i vojenský. Základem dekorace je znázornění tzv. železných korun langobardských králů (v dolní části), zhotovené v 5. až 9. století v Itálii, jejíž originál je dodnes uchovávaný v Monze. Langobardská (či lombardská) koruna je ve skutečnosti zlatá, ale obsahuje i tenký železný pásek ukrytý ve vnitřní straně koruny, jenž měl být dle legendy vykován z hřebu, jímž byl ukřižován Ježíš Kristus. Na koruně dekorace je umístěn dvouhlavý orel s žezlem, mečem a říšským jablkem, který nese na hrudi štítek s iniciálou zakladatele řádu. Do roku 1884 bylo udělení řádu spojeno s povýšením do šlechtického stavu.

lezných korun langobardských králů (v dolní části), zhotovené v 5. až 9. století v Itálii, jejíž originál je dodnes uchovávaný v Monze. Langobardská (či lombardská) koruna je ve skutečnosti zlatá, ale obsahuje i tenký železný pásek ukrytý ve vnitřní straně koruny, jenž měl být dle legendy vykován z hřebu, jímž byl ukřižován Ježíš Kristus. Na koruně dekorace je umístěn dvouhlavý orel s žezlem, mečem a říšským jablkem, který nese na hrudi štítek s iniciálou zakladatele řádu. Do roku 1884 bylo udělení řádu spojeno s povýšením do šlechtického stavu.

Text i foto Radim Gonda

Jihlavské muzeum dostalo do sbírek vlka

Naše muzeum má nový přírůstek. Na tom samozřejmě není nic zvláštního, protože tvorba sbírek je základem činnosti každého muzea. Jenže tohle není přírůstek ledajaký, nýbrž vzácnost nad vzácnost, jaká do muzea přibude jednou za několik desítek let. Ale vezměme to hezky popořadě.

Letos na jaře jsme s Pavlem (manželem a kolegou v jedné osobě) vyrazili v rámci dovolené do jižního Ománu, poznávat faunu a flóru a vytipovat nějaké lokality pro případnou větší expedici. Jednou večer jsme brouzdali po internetu, abychom zjistili, co je u nás doma nového, a objevili jsme informaci, která nás okamžitě vrátila do přírody naší a dokonce rovnou na Českomoravskou vrchovinu. Na dálnici D1 na Havlíčkovobrodsku usmrtilo auto vlka. „Chudák“, povídám, „musel ušlapat spoustu kilometrů a na Vysočině se nechá přejet“. Ale hned se ve mně ozval muzejník: „Kdyby se tak podařilo získat ho do muzea!“ Vzápětí jsem si uvědomila, že má fantazie nejspíš překračuje hranice reality, a pokračovala jsem v monologu: „Až se vrátíme, musíme aspoň zjistit přesné údaje do databáze“. S tímto přesvědčením jsme záležitost dočasně pustili z hlavy.

Při návratu jsme si na letišti krátily dlouhou chvíli opět surfováním na internetu. Když jsem otevřela poštu, do očí mě uhodil e-mail z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy s předmětem „vlk“. Stálo v něm, že naše muzeum dostane darem vlka z dálnice, ať si pro něj za dva dny přijedeme do Prahy. Když jsme se z té nečekané zprávy vzpamatovali, bylo nám jasné, že cestou domů se nudit nebudeme. Začali jsme hned plánovat, protože jsme věděli, že bude nutné zařídit spoustu věcí.

Po příjezdu nás čekalo rozsáhlé úřadování, poněvadž zákonné držení vlka není jen tak, a to i tehdy, když už není mezi živými. Jde totiž o živočicha chráněného nejen naší legislativou, ale i mezinárodní úmluvou CITES a počítaného navíc mezi zvěř, takže se na něj vztahuje i zákon o myslivosti. Museli jsme také pečlivě vybrat preparátora, poněvadž takovou práci nelze svěřit komukoli. Nakonec se všechno podařilo a 2. 10. 2017 byl do našeho muzea přivezen nádherný dermoplastický preparát vlka obecného. A protože byl „vlk z Vysočiny“ nejdřív zevrubně prostudován, podařilo se do jisté míry i rekonstruovat jeho příběh.

V pátek 10. března 2017 našel jeden z obyvatel obce Skorkov u dálnice nehybné tělo velkého zvířete, nescoucí stopy po střetu s motorovým vozidlem. Prohlédl si ho, pochopil okamžitě mimořádnost nálezu a informoval o něm Hnutí DUHA. Na místo byli přivoláni specialisté z Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky a z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a ti potvrdili, že se jedná skutečně o vlka. Tělo bylo převezeno na Přírodovědeckou fakultu UK, kde jej tým složený ze specialistů z několika vysokých škol pod vedením doc. RNDr. Pavla Hulvy, Ph.D., podrobil detailnímu zkoumání.

Ukázalo se, že sražený exemplář byl mladý samec o hmotnosti kolem 40 kg a kohoutkové výšce přes 70 cm. Na základě genetických ana-

lyz byl odhalen i jeho původ. Zvíře patřilo ke karpatské populaci a s největší pravděpodobností pocházelo z oblasti slovenské Oravy. Než dorazilo na Českomoravskou vrchovinu, muselo ujít několik set kilometrů.

O vlčích je známo, že jsou schopni překonávat velké vzdálenosti, hlavně v období dospívání, když si hledají nové teritorium. U vlků z Karpat však nebyl tak dlouhý přesun mimo toto pohoří dosud zaznamenán. „Našemu“ vlkovi sice přinesla výprava na Českomoravskou vrchovinu prvenství, zároveň se mu ale stala osudnou.

Tento smutný případ je jen jedním z mnoha dokladů toho, jak člověk při svých nesčetných aktivitách znesnadňuje prostupnost krajiny a vytváří bariéry, které mnozí živočichové nedokážou překročit. Populace takových druhů se pak rozpadají na menší části, které jsou snadno zranitelné a postižené řadou problémů, včetně například příbuzenského křížení.

S ohledem na místo nálezu patřil vlk Mysliveckému spolku Herálec. Ten jej věnoval našemu muzeu a zde byl pod přírůstkovým číslem 1/2017 zařazen do zoologické sbírky. Veřejnosti byl poprvé představen na výstavě konané k 125. výročí založení muzea. V současné době je k vidění v historické budově muzea na Masarykově náměstí 57.

Klára Bezděčková

Foto: Pavel Bezděčka – MVJ

Archeologický výzkum kaple sv. Alžběty v Jemnici

Časově nejnáročnější archeologický výzkum roku 2017 provádělo archeologické oddělení Muzea Vysočiny Jihlava od konce června do poloviny října. Jednalo se o průzkum archeologických situací pod podlahou bývalé špitální kaple sv. Alžběty nacházející se v jemnické městské části Podolí, patrně nejstarší osídlené oblasti v rámci Jemnice (obr. 1). Již v sedmdesátých letech 20. století zde byly zkoumány základy románské rotundy s dodnes stojící válcovou věží u kostela sv. Jakuba, datované rámcově do první poloviny 13. století. Také počátky těžby polymetalických rud v severní části Podolí, v údolí Manešovického potoka, jsou na základě písemných pramenů kladeny do středověku. Pohybovali jsme se tedy na území souvisle osídleném přinejmenším od 13. století až do současnosti.

V případě výzkumu kaple sv. Alžběty, postavené kolem roku 1462, se původní předpoklad o zkoumání pozdně středověkého

špitálu s pohřbištěm nenaplnil. Místo toho jsme měli možnost bádát ve starších vrstvách ze 14. a první poloviny 15. století, které ukrývaly kamenné zdi středověkého domu, či domů, spolu s kamenným dlážděním předcházejícím stavbě špitální svatyně ve druhé polovině 15. století (obr. 2). I tak to byl, hlavně díky archeologii příznivě nakloněným majitelům objektu, manželům Jánským, velmi příjemný výzkum, zvláště v horkém létě, kdy nás zchlazovaly silné kamenné zdi kaple.

Během bezmála čtyřměsíčních terénních prací byly postupně odkrývány stovky artefaktů, z nichž nejstarší můžeme datovat do 13. a nejmladší do 19. století (obr. 3). Největší část nálezového souboru, jak už to v archeologii středověku bývá, tvoří zlomky keramických nádob, následují kosti zvířat, železné předměty a také artefakty z barevných kovů, z nichž nejceněnější jsou nálezy mincí. Nejstarší, drobné stříbrné mince parvy, pocházejí

Obr. 1: Kaple sv. Alžběty v Jemnici.

Obr. 2: Kamenný základ středověkého domu.

Obr. 3: Exkavace středověkých vrstev.

z doby panování Jana Lucemburského, tedy z první poloviny 14. století a nejmladší, opět drobné mince rakouského císaře Franze Josefa I., z druhé poloviny 19. století (Obr. 4). Pro datování objektu je nesmírně cenný nálezy čtyř rakouských feniků ražených ve druhé polovině 15. století, jež byly zazděny do jižní obvodové zdi kaple. Mimo jiné dokládají úzké vazby Jemnicka na Rakousko ve středověku.

Přímo fantastický nálezy se podařilo odhalit v bývalé lodi kaple sv. Alžběty v samém závěru výzkumu. Jedná se o bronzový stylus, dnes bychom řekli tužku nebo pero, používaný k rytí do voskových tabulek už od dob římských. Naše středověká kovová zahrocená tyčinka má na druhém konci malé příčné „břevno“, které sloužilo k mazání textu vyrytého hrotem do vosku (Obr. 5). Další zajímavý středověký předmět představuje

Jihlava také spolupracovníkům z Regionálního muzea Horního Pooslaví a Standovi Vohryzkovi, novému archeologu NPÚ v Telči (Obr. 7). V následujících měsících nás čeká zpracování výzkumu, digitalizace a odborné vyhodnocení terénní dokumentace, které, jak doufáme, bude v dohledné době završeno publikací celého výzkumu.

Text a fotografie David Zimola

Obr. 4: Desetihaléř Franze Josefa I. z roku 1870.

kamenný brousek s provrtaným otvorem na šňůru k zavěšení patrně na opasek. Stopy po broušení kamene svědčí o užívání k ostření zřejmě převážně železných nožů (Obr. 6).

Nejdůležitějším výsledkem celého archeologického výzkumu někdejšího kostela sv. Alžběty zůstává dokumentace středověkých kamenných konstrukcí, předcházejících výstavbě kaple ve druhé polovině 15. století. Nelícované, patrně základové zdi dokládá kamennou podezdívku pro nadzemní konstrukci postavenou, soudě podle nálezu vypálené hlíny – mazanice, ze dřeva, které bylo hlínou kvůli izolaci omazáno. Některé intenzivně propálené jílovité vrstvy svědčí o požárech sužujících převážně dřevěná středověká města. V jednom případě by se mohlo jednat o pozůstatky pece, snad kovářské výhňe.

Jemnický archeologický výzkum financoval Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Telči, pod vedením Pavla Macků. Náš dík patří vedle pracovníků Muzea Vysočiny

Obr. 5: Bronzový stylus.

Obr. 6: Kamenný brousek.

Obr. 7: Terénní část výzkumu lodi kostela.

Projekt Havírna

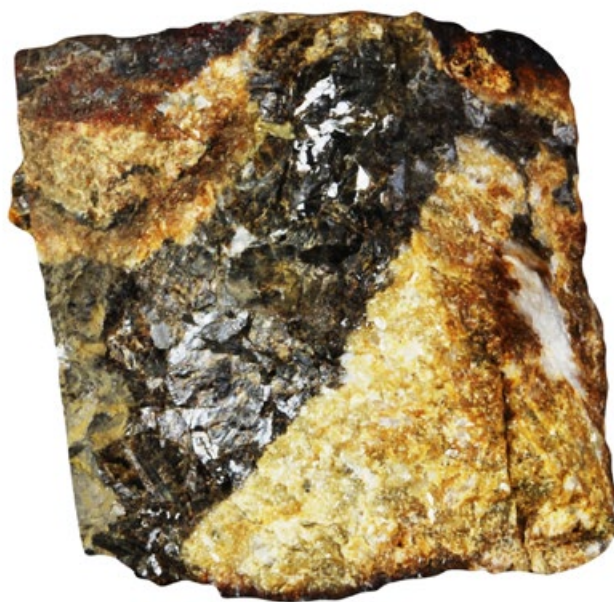
V letošním roce bylo zahájeno řešení projektu *Areál těžby stříbra ze 13. století Havírna u Štěpánova nad Svatkou – průzkum, dokumentace, prezentace a ochrana*. Projekt probíhá v rámci spolupráce Akademie věd ČR a Kraje Vysočina; řešitelé jsou Archeologický ústav AV ČR Brno a Muzeum Vysočiny Jihlava. Rozpočet projektu je 350 000 Kč, náklady na straně muzea plně pokrývá mimořádný příspěvek Kraje Vysočina. Předpokládá se, že výzkum bude pokračovat do r. 2019.

Projekt řeší dvě základní oblasti. První z nich je moderní, podrobné zaměření celého areálu pomocí pozemního laserového scanování, které vytvoří bázi pro další základní dokumentaci, památkovou ochranu i prezentaci naleziště. Umožní i širší kulturně-historickou i technologickou interpretaci dochovaných pozůstatků dolování (typologická vazba těžby na konkrétní typ zrudnění, způsob rozměření důlních polí, organizace dobývacích i navazujících úpravních prací, funkční rozčlenění, umístění hornického osídlení apod.). Detailní zaměření nebylo dosud realizováno vzhledem ke značnému rozsahu lokality (cca 15 ha), a to i s ohledem k extrémní členitosti terénu intenzivně přetvořeného antropogenní činností. Garantem této části projektu je dr. Doležel z ArÚ AV ČR Brno.

Druhým hlavním cílem projektu je zevrubný geologický a mineralogický průzkum rozšiřující dosud nedostatečné informace o charakteru a potenciálu samotného ložiska, jeho zrudnění, složení a typice těžných rudních minerálů i pravděpodobném množství vytěženého drahého kovu. V širší perspektivě jde o data zásadní pro objektivní posouzení významu štěpánovské Havírny v ekonomice českých zemí 13. století. Zároveň budou z materiálového pohledu vyhodnoceny vybrané artefakty a ekofakty z enormně rozsáhlého nálezového souboru (slitky, strusky, výrobky z barevných kovů apod.). Garantem geologické části projektu je dr. Malý z jihlavského muzea.

Hlavním výstupem projektu bude soubor multidisciplinárních údajů o lokalitě, která je unikátní svým typem a stupněm zachování jak v ČR, tak (minimálně) ve střední Evropě. Tyto materiály budou přímým podkladem pro propagaci, zpřístupnění a popularizaci lokality a zajištění její památkové ochrany.

Text a fotografie Karel Malý

Křemenná žilovina se sfaleritem, Havírna.

Dobývky na lokalitě Havírna.

Mramory v okolí Žďáru nad Sázavou společný projekt muzea a AV ČR

Třetím (a posledním) rokem letos pokračoval projekt *Provenience mramoru a surovin vápenného pojiva*, na kterém spolupracovaly Ústav teoretické a aplikované mechaniky AVČR a jihlavské muzeum. Rozpočet projektu byl v letech 2015–2017 celkem 820 000 Kč; náklady muzea pro řešení projektu byly zcela pokryty příspěvkem Kraje Vysočina. Na řešení projektu se různě intenzivně podílelo osm účastníků, za muzeum to jsou historik dr. Gonda a geolog dr. Malý.

Projekt je multioborovým pohledem na problematiku těžby, zpracování a využití mramoru z okolí Žďáru nad Sázavou. Vyhledávána a dokumentována byla místa těžby mramorů, zaniklé vápenky i historické stavby, na kterých byl mramor použit jako stavební nebo dekorační kámen. Uvedené problémy byly řešeny pohledem geologa, geochemika, historika, archeologa, památkáře i stavaře. Výsledky projektu přispívají k poznání historie konkrétního regionu a zároveň k poznání jeho geologie a vzájemných vtaů geologie, těžby surovin a kulturního utváření krajiny. V obecně metodické oblasti projekt ověřil možnosti hledání zdrojů surovin použitých na historických objektech s možným přímým dopadem na určení jejich potenciálních zdrojů a jejich využití při novodobých rekonstrukcích.

Konkrétními výstupy projektu jsou texty v odborných periodikách a prezentace výsledků na konferencích. Získáno bylo i značné množství materiálu, který se stane součástí sbírkového fondu muzea. Hlavním výstupem projektu bude však kniha, která je v současné době v tisku. Během řešení projektu byla objevena i řada faktů a souvislostí, které si zaslouží další a ještě detailnější výzkum – téma je to zároveň natolik atraktivní, že se už podařilo zajistit financování pro projekt tematicky navazující.

text a fotografie Karel Malý

Dokumentace podzemních dobývek v dolomitickém mramoru – Studnice

Archeologický výzkum vápenické pece – Dolinky u Žďáru nad Sázavou

Lom v dolomitickém mramoru – Studnice

Dokumentace zatopeného mramorového lomu – jezírko Vápenice

Pasportizace mramorových stavebních prvků – Zámek Žďár

Mramorový nosník – Zámek Žďár

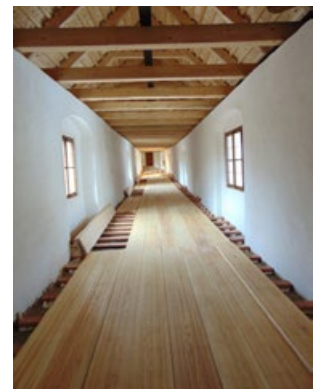
Hrad Roštejn – zakončování první etapy projektu IROP

S posledním čtvrtletím roku 2017 přišlo i pozvolné ukončování první etapy stavebních prací na Roštejně a začalo se rovněž pracovat na dalších fázích obnovy. V posledních týdnech tedy dochází zejména k přebírání jednotlivých již hotových částí hradu od stavební firmy – jde především o prostory zázemí správy hradu, a také oba hradní ochozy. Významnou proměnou za poslední měsíce prošla i hradní kaple, kde bylo ukončeno restaurování omítek a došlo i k položení nové podlahy. Ta mimo jiné obsahuje odkaz na fakt, že sv. Eustach, jemuž je kaple zasvěcena, je jedním z členů skupiny čtrnácti svatých pomocníků. Návštěvníci budou moci tuto „šifru“ hledat v kapli již v příští sezoně, a to zřejmě od letních prázdnin. Poslední zásadní změnou ve vizuální podobě kaple je výměna oken. Ta se svým vzhledem budou blížit tomu, jak vypadaly historické okenní výplně. Při výrobě se vycházelo z fragmentů tzv. skleněné bucny (terčiku), která byla nalezena v jednom z původně zaslepených oken vedoucích na hradní ochoz. V jarních měsících roku 2018 budou ještě z klimatických důvodů dokončeny restaurátorské práce na štukovém oltáři a v rámci instalace expozic prostor doplní kostelní lavice. Dalším místem, které prošlo výraznou proměnou a kde jsou již práce zcela ukončeny, je tzv. Botanický sál. Zde došlo nejen ke konzervaci nástěnné výzdoby herbáře, ale také k výměně podlahy a restaurování cenného štukového stropu.

V současné době se práce přesunuly do hradní věže a krovu nad hlavní palácovou částí objektu a postupně se budou více odehrávat i v interiérech této části hradu. Proto muselo po ukončení sezony 2017 dojít k vyklizení hlavní návštěvnické trasy od sbírkových předmětů, což se pracovníkům hradu podařilo v kooperaci se společenskovo vědním a technickým oddělením muzea z větší části během prvních dnů v listopadu. Momentálně probíhají intenzivní práce na tvorbě obsahu nových expozic, které budou již od léta roku 2018 přístupné veřejnosti. S ohledem na vývoj stavebních prací bude pravděpodobně začátek sezony na hradě odsunut o jeden měsíc, a to na začátek května. V tomto měsíci bude v provozu pouze hradní věž, od června pak poběží zkušební provoz nové expozice věnované přírodě, lovectví a myslivosti. O letních prázdninách pak bude tato trasa spuštěna do plného provozu.

Děkujeme všem návštěvníkům za přízeň a podporu v roce 2017, stejně tak děkujeme kolegům z muzea, krajského úřadu i zástupcům zhotovitelských firem za spolupráci na projektu IROP a těšíme se na pokračování v roce 2018.

Text i fotografie Kateřina Rozinková

Ještě ke statistice MF

V editorialech tohoto čísla jsem uvedl základní statistiku obsahu třiceti dosud vydaných čísel Museum factum. Zmíněných 548 příspěvků zpracovalo 342 autorů a spoluautorů. V úhrnu se ovšem jednalo pouze o 46 osob, z nichž 16 byli autoři externí (P. Brađa, J. Caha, Z. Daňková, F. Dörrl, J. Grodl, M. Habrová, P. Hejhal, P. Hrubý, J. Lněnička, L. Maštera, M. Podařil, K. Stejskalová, P. Šourek, P. Vampola, V. Vávra a J. Vosáhlo).

Třicet dalších autorů jsou nebo do nedávna byli zaměstnanci našeho muzea. V následujícím přehledu uvádím

počet příspěvků jednotlivých kolegyň a kolegů (v abecedním pořadí), ať už na úrovni autor nebo spoluautor:

Bezděčka P. * 85
 Bezděčková K. * 38
 Čermáková S. * 8
 Gonda R. * 27
 Grycová-Benešová H. * 15
 Havlíček * 2
 Hoch A. * 9
 Holendová S. * 1
 Charvátová E. * 19
 Jiráček P. * 4
 Juříčka J. * 15
 Koišová E. * 5
 Kos M. * 24
 Kosová J. * 1

Kotenová I. * 11
 Krutiš M. * 4
 Lajtkepová P. * 7
 Malý K. * 40
 Matulová M. * 22
 Moržolová L. * 69
 Nováková D. * 15
 Oberreiterová D. * 35
 Pospíchalová S. * 14
 Rozinek J. * 3
 Rozinková K. * 6
 Schebesta R. * 1
 Vaníček K. * 11
 Vaníček Z. * 14
 Vokáč M. * 2
 Zimola D. * 35

Do tohoto přehledu jsem nezahrnul obsah čísla 3/2012,

kteří bylo věnováno 120. výročí založení našeho muzea a všechny příspěvky na 24 stranách byly dílem veskrze kolektivním.

Zasluhou všech se náš časopis posunul od původně strohého informačního bulletinu k médiu bohatému a čtivému, jak svědčí reakce čtenářů. Postupně přibývá příspěvků s příběhem, zejména v rubrikách *Udělal jsem, Bádáme a Různé*.

Jen tak dál, milí autoři. Uzávěrka příštího čísla bude počátkem března příštího roku.

Pavel Bezděčka

Vysoký kámen (tip na výlet)

Jedním z nejbližších chráněných území u Jihlavy je *Přírodní památka Vysoký kámen* u Smrčné, která je chráněna od roku 1982 a od roku 2005 je i součástí stejnojmenné, ale podstatně rozsáhlejší evropsky významné lokality. Dostaneme se k ní od konečné MHD ve Zborné po tříkilometrové procházce po modré turistické značce. O necelý kilometr delší je trasa po zeleně značené cestě od zastávky v Novém Pávově. Pokud se rozhodnete použít auto a pěší trasu zkrátit, doporučuji auto nechat na malém parkovišti před závorou u první doprava odbočující lesní asfaltky ze silnice od restaurace U Lyžaře na Smrčnou. Tato trasa navíc v brzkém jaře obnáší možnost obdivovat kvetoucí bledule jarní na jediném lesním potůčku, který budeme přecházet.

Samotný vrchol Vysokého kamene, který patří k nejvýraznějším bodům Křemešnické vrchoviny, dosahuje nadmořské výšky necelých 661 m a je označen dřevěným křížem. Severním směrem je pak vyvinut pás mrazových srubů s navazujícími, částečně zazeněnými sutovými poli. I v blízkém okolí je možné si všimnout zbytků terénních úprav vzniklých při středověké těžbě stříbrných rud.

Díky minerálně bohatšímu geologickému podloží, kterým jsou cordierit-biotitickými migmatity, zde roste řada jinde na centrální Českomoravské vrchovině vzácných rostlinných druhů. Jedná o druhy středoevropských smíšených listnatých lesů, jejichž vegetační a reprodukční optimum je většinou vymezeno dobou, kdy do podrostu dopadá nejvíce světla, tedy před olistěním dominantních stromů.

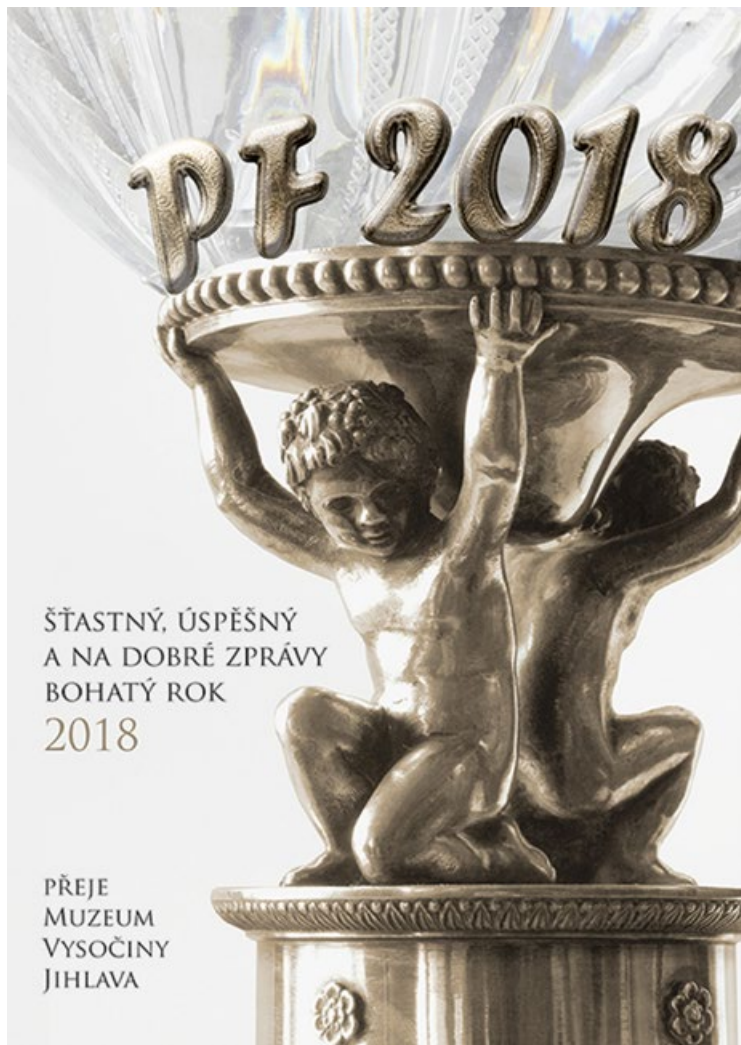
Nejvhodnějším obdobím pro návštěvu je tak druhá polovina dubna a květen. V této době můžeme obdivovat kvetoucí koberce česneku medvědího, fialové květy dymnivky duté, žluté sasanky pryskyřníkovité a křivatce žluté. Vzácně lze najít i dříve typickou rostlinu květnatých bučin, kyčelnici devítolistou s krémově žlutými květy. Zde i jinde v okolí mnohem hojnější kyčelnice cibulkonosná má květy fialové. Nejnápadnější rostlinou je však fialově kvetoucí, relativně mohutná měsíčnice vytrvalá, která dorůstá výšky až jednoho metru a po zbytek roku nás upoutá svými šešulemi, ze kterých po vysemenění zbudou blanité rámečky.

Pokud se vydáte po modré značce ještě dále ve směru ke Štokům, podél asfaltky se šipkami směřujícími k několika lesním studánkám, můžete si v brzkém jaře všimnout drobných, bíle kvetoucích rostlinek řeřišnice trojlisté. Ta je na území České republiky označována jako alpský migrant, který se k nám šířil od Alp přes Šumavu a Novohradské hory. Právě na Českomoravské vrchovině je několik jejích mezních lokalit, mezi něž patří i Vysoký kámen. Ale abychom přes les neviděli stromy, musím dodat, že nejhojnějšími dřevinami jsou zde buk lesní, javor klen, javor mléč a lípa malolistá neboli srdčitá.

Z této lokality je i řada sbírkových předmětů v depozitářích Muzea Vysočiny Jihlava. Například původem jihlavský botanik H. W. Reichardt, který působil jako kustod vídeňského herbáře, zde sbíral v polovině 19. století řadu orchidejovitých rostlin, které zde ale již nerostou. Jakožto botanik se zde nechci rozepisovat o bohaté fauně, jen dodám, že zajímavá je jak její fauna bezobratlých, tak i společenství obratlovců. Zaslechnout a vidět zde můžeme krkavce velkého, strakapoudu prostředního či datla černého a řadu dalších lesních ptáků. Já sám se zde během svých botanických průzkumů setkávám se stádem muflonů, s divočáky, liškami a jezevcem. Pěkný výlet!

Jiří Juříčka

ŠŤASTNÝ, ÚSPĚŠNÝ
A NA DOBRÉ ZPRÁVY
BOHATÝ ROK
2018

PŘEJE
MUZEUM
VYSOČINY
JIHLAVA

**MUSEUM
FACTUM**

Museum Factum | 7. ročník, 4/2017
čtvrtletník Muzea Vysočiny Jihlava
MK ČR E 19885
ISSN 1805-0484 (tisk)
ISSN 1805-0492 (on-line)

Vydává: Muzeum Vysočiny Jihlava,
příspěvková organizace,
Masarykovo nám. 55, 586 01 Jihlava
IČ: 0090735, muzeum.ji.cz,
muzeum@muzeum.ji.cz
tel.: 567 573 880

Redakce: Mgr. Ludmila Moržolová
(morzolova@muzeum.ji.cz),
Pavel Bezděčka
(bezdecka@muzeum.ji.cz)

Grafický návrh a DTP: Oldřich Žaluda

Muzeum Vysočiny Jihlava

- Do 7. 1. 2018** **Vánoční tradice a zvyky v Evropě**
výstava připravená ve spolupráci
s Vlastivědným muzeem v Šumperku
- Do 28. 1. 2018** **Photographia Natura 2017**
XIV. ročník tradiční fotografické soutěže,
tentokrát na téma Linie v krajině
- do 28. 1. 2018** **Z dalekých cest do muzea**
jihlavské muzeum představí sbírku
cizokrajných předmětů
- 19. 1. – 2. 4. 2018** **Jak jsme kdysi ťukali**
výstava psacích strojů ze soukromé sbírky
Vlastimila Stehna z Chotěboře
- 6. 2. – 2. 4. 2018** **Tibet a malý Tibet**
současný život a příroda severovýchodního
Tibetu a také Ladaku, indické oblasti se silně
zachovalou tradiční tibetskou kulturou
- 9. 2. – 8. 4. 2018** **Svět cínových vojáků**
malované figurky vojáků z různých
historických období vyrobené firmou
manželů Grégrových z Velké Bíteše
- 23. 2. – 25. 11. 2018** **100 let republiky**
– očekávání, naděje a skutečnost
odraz významných přelomových událostí 20.
století v Jihlavě

Kavárna Muzeum

- do 21. 1. 2018** **Ze života koček**
obrazy V. P. B. Kellera
- 23. 1. – 4. 3. 2018** **Staré časy tužkou a perem**
historické mapy a plány měst a obcí Jihlavská
v originálním provedení
Ladislava Vondráka, kreslíře z Luk nad
Jihlavou
- 6. 3. – 15. 4. 2018** **Vize & Prostory II.**
autorská výstava Petra Poltavce

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť

- do 2. 2. 2018** **Banát, život našich krajanů**
fotografie Davida Tesaře

ZMĚNA PROGRAMU VYHRÁZENA!